

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Berit Uljas

LASTEAIÄÕPETAJATE ARVAMUSED LUULETUSTE ÕPPETEGEVUSTES
KASUTAMISEST JA 3–4-AASTASTE LASTE FONOLOOGILISTE OSKUSTE
ARENDAMISEST
bakalaureusetöö

Läbiv pealkiri: luuletused õppetegevuses ja fonoloogiliste oskuste arendamises

Juhendaja: nooremlektor Tiia Krass

Tartu 2024

Kokkuvõte

Lasteaiaõpetajate arvamused luuletuste õppetegevustes kasutamisest ja 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamisest

Lasteluule kasutamisel õppe- ja kasvatustöös on mitmeid tõendatud eeliseid. Paljud rahvusvahelised uuringud on kinnitanud ka luuletuste tõhusust fonoloogiliste oskuste arendamises. Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada lasteaiaõpetajate arvamused lasteluule kasutamisest õppetegevustes ja 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamisest luuletuste kaudu. Uuringu läbiviimiseks kasutati kvalitatiivset meetodit ja poolstruktureeritud intervjuu käigus intervjueriti kuut koolieelse lasteasutuse õpetajat. Tulemustest selgus, et õpetajad kasutavad oma töös lasteluulet igapäevaselt ja tähtsustavad fonoloogiliste oskuste arendamist luuletuste kaudu. Õpetajad pidasid oluliseks valida lapsi köitvaid luuletusi ja neid teadlikult lõimida igapäevategevustesse ja keeleoskuse arendamisse. Õpetajate arvates aitavad häälikumängud, riimuvate sõnade leidmine ja mänguline hääldamise harjutamine luuletuste kaudu laste fonoloogilisi oskusi arendada.

Võtmesõnad: lasteluule, koolieelne lasteasutus, fonoloogiliste oskuste arendamine

Abstract

Kindergarten Teachers' Opinions in the Use of Children's Poetry in Learning Activities and for Developing 3-4-year-old Children's Phonological Skills

The use of children's poetry in teaching and education has several proven advantages. Many international studies have confirmed the efficiency of poems for developing phonological skills. The aim of the bachelor's thesis was to find out kindergarten teachers' opinions of using children's poetry in learning activities and for developing of the phonological skills of 3–4-year old children through poems. A qualitative method was used to conduct the study, six preschool teachers were interviewed during a semi-structured interview. The results revealed that teachers use children's poetry on daily basis and emphasise the development of phonological skills through poems. According to the teachers it was important to choose fascinating poems for children and consciously integrate them in different activities and promoting language skills. Sound games, finding rhyming words and practicing pronunciation contribute to the development of children's phonological skills.

Keywords: children's poetry, preschool, developing phonological skills

Sisukord

<i>Kokkuvõte</i>	2
<i>Sissejuhatus</i>	4
<i>Teoreetiline ülevaade</i>	5
Luule mõiste ja olemus	5
Lasteluule	5
<i>Luule kui fonoloogiliste oskuste arendaja</i>	6
3–4-aastase lapse fonoloogilised oskused ja tegevused nende arendamiseks.....	7
<i>Metoodika</i>	8
Valim.....	8
Andmekogumine	9
Andmeanalüüs	10
<i>Tulemused</i>	10
Õpetajate arvamused luule kasutusvõimalustest lasteaiatöös	10
Õpetajate kogemused fonoloogiliste oskuste arendamisel luuletuste kaudu	12
Erinevad tegevused fonoloogiliste oskuste arendamiseks luuletuste kaudu	14
<i>Arutelu</i>	15
<i>Tänuõnad</i>	18
<i>Autorluse kinnitus</i>	18
<i>Kasutatud kirjandus</i>	19
<i>Lisa 1. 3-4-aastaste laste fonoloogilised oskused ja tegevused nende arendamiseks</i>	
<i>Lisa 2. Intervjuu kava</i>	
<i>Lisa 3. Väljavõtte transkriptsioonist</i>	
<i>Lisa 4. Väljavõtte kodeerimisest</i>	
<i>Lisa 5. Pea- ja alamkategoriate jagunemine</i>	

Sissejuhatus

Lastekirjandus on defineeritud kui „lastele mõeldud või lastele loetav lugemisvara“ (Krusten *et al.*, 2006), mis on eraldiseisev kirjandusharu, mille kaudu areneb keele- ja kõneoskus (Hallap & Padrik, 2008). Lastekirjanduses on esindatud kõik ilukirjanduse põhiliigid, kuid selle alustalaks on rahva suuline looming ehk folkloor (Krusten *et al.*, 2006). Lastekirjanduse kasutamine toetab Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2011) keel ja kõne valdkonna õppetegevusi. Õppetegevusi viib lasteaias läbi koolieelse lasteasutuse õpetaja, kes juhindub oma töös riiklikus õppekavas etteantud eesmärkidest (Kutsestandard. Õpetaja...,2020). Et lapsed veedavad suure osa oma päevast lasteaias, on lasteaiasõpetajal tähtis roll ka lastekirjanduse kaudu laste arengu toetamisel.

Lastekirjanduse luule žanril on õppe- ja kasvatustöös mitmeid tõendatud eeliseid. Luuletused on tõhusaks vahendiks väärtustest kõnelemisel (Yenen & Ulucan, 2021), samuti aitavad luuletustes esinevad kordused rikastada laste sõnavara (Rasinski, Zimmerman & Bagert, 2015). Erinevates uuringutes on leitud (Ozernov-Palchik, Wolf & Patel, 2018; Schaefer *et al.*, 2009; Yopp & Yopp, 2009), et luuletusi saab rakendada ka laste fonoloogiliste oskuste kujundamiseks, mis on ka selle töö fookuses. Paljud uuringud fonoloogilise teadlikkuse kohta (Dinler & Kalburan, 2021; Ozernov-Palchik, Wolf & Patel, 2018) on tõendanud, et luuletuste ja liisusalmide tundmine stimuleerib foneemiliste oskuste arengut, aitab eristada silpide arvu, leida esimest ja viimast häälikut sõnas ning rütmitajut aitab kaasa tähehääliku tundmisele.

Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2011) valdkond keel ja kõne õppe- ja kasvatustegevuse kavandamisel on ette nähtud valida ettelugemiseks žanrilt mitmekesiseid raamatuid. Kaljo (2017) ja Tammetsi (2022) uurimistulemused viitavad, et võrreldes teiste žanritega kasutatakse luuletusi koolieelses eas vähe. Nigol (2015) ja Lepisk (2019) tähtsustavad oma töödes fonoloogiliste oskuste arendajana erinevaid riimi-, rütmi- ja häälikumänge ning väidavad, et fonoloogilised oskused on lugemisoskuse arendamise aluseks. Mitmed uurijad (Guerrero-Quinonez & Barrera-Proano, 2023; Lim & Chew, 2017; Ozernov-Palchik, Wolf & Patel, 2018; Schaefer *et al.*, 2009) on samuti kinnitanud, et luuletuste kasutamine loob laste fonoloogiliste oskuste arenguks häid võimalusi. Töö uurimisprobleemiks on asjaolu, et kuigi laste fonoloogiliste oskuste arendamist peetakse oluliseks, on autorile teadaolevalt Eestis luuletuste kasutamist koolieelses eas vähe uuritud ja luuletuste soodustavat mõju laste fonoloogiliste oskuste arengule ei ole piisavalt uuritud. Seda arvesse võttes on lõputöö eesmärk välja selgitada lasteaiasõpetajate arvamused lasteluule

kasutamisest õppetegevuses ja 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamisest luuletuste kaudu. Uurimistöö pakuks uue teadmise, kuidas lasteaiaõpetajad tähtsustavad lasteluule kasutamist laste fonoloogiliste oskuste arendamisel ja millised tegevused nende arvates seda toetavad.

Teoreetiline ülevaade

Luule mõiste ja olemus

Eesti keele seletav sõnaraamat (2007) defineerib luulet järgnevalt: „Luule ehk poeesia on kirjanduse osa, värss ehk seotud kõne, mis eristub proosast teksti liigenduse ja rütmilisuse poolest.“. Luuletuse rütmi loob sarnaste silpide või sõnade süsteemipärane kordamine (Merilai *et al.*, 2003). Luuletus on äratuntavalt jagatud ridadeks, millel on teatud omadused: riim, alliteratsioon ja assonants (Krusten *et al.*, 2006). Riim annab luuletusele rütmi ja kõlavuse ja väljenditele ühtse kõlaterviku (Merilai *et al.*, 2003). Riimid jagunevad alg-, lõpp- ja siseriimiks, algriim on sõna algustähtede kordus, mis jaguneb alliteratsiooniks (kaashäälikute kordus) ja assonantsiks (täishäälikute kordus), lõppriim on sõna lõpphäälikute kooskõla ning siseriimi tuntakse ära riimsõna järgi värsirea keskel (Krusten *et al.*, 2006).

Luuletustele on omane kõnekujundite ehk sõnade või ütluste kaunistamine (Merilai *et al.*, 2003) ning nende suhestamine stiilivõtetega- kõla-, kõne- ja lausekujunditega (Krusten *et al.*, 2006). Lihtsam kõnekujund on epiteet, kaunistav lisandsõna ehk poeetiline täiend nimisõnade ilmestamiseks, mida autorid kasutavad mõne tähtsa tunnuse esiletõstmiseks (*tee sa niidist piitsukene; meie kubjas kullakene; õlekõrrest varrekene; mustav on ta põhi*) (Krusten *et al.*, 2006; Merilai *et al.*, 2003). Kõlakujundid loovad luuletuse kõlapildi ja meloodilisuse (Krusten *et al.*, 2006). Kõlakujundile iseloomulik riim on kahe või enama sõna, hääliku või häälikuühendu kooskõla (*Sinise taeva silm; me liigume loogeldes loojangu poole*) (Merilai *et al.*, 2003). Poeetiline stiilivõte on lausekujund, kus kunstilist mõju püütakse edasi anda korduste, tähendusmängude ja retooriliste lausetega (*teele, teele, kurekesed; ma kõnnin hallil lõpmata teel; laulmata laul on ilusaim laul*) (Merilai *et al.*, 2003).

Lasteluule

Lasteluule alustalaks on nii rahvaluule kui klassikute teosed (Krusten *et al.*, 2006). Praktiline kokkupuude luulega peaks algama varasest lapsepõlvest, kus tutvustatakse lastele naljaka sisuga, meelelahutuslikke ja üllatusliku lõpuga riime (Palm, 2014; Rüütel, 2004). Lasteluule põhivara hulka kuuluvad kindla autori poolt kirjutatud ja kirjanduslikult töödeldud tekstid (Krusten *et al.*, 2006). Eesti ärkamisaegsed autorid kirjutasid laste elu-olu kujutavaid värse,

20. sajandi autorid keskendusid rohkem lasteluules loodus- ja igapäevatemaatikale, Nõukogude perioodil lisandusid kolhoosi- ja tööstustega seotud teemad (Krusten *et al.*, 2006). Lustlikkust ja seiklusi töid luulemaastikule E. Niit, H. Mänd ja K. Kangur, 1970-ndate kirjanduslaine tõi kaasa sõna- ja mõttemängulisuse (Krusten *et al.*, 2006). Kaasaegses lasteluules on suurenenud sõnavara osakaal, esineb sõnamänge ja sünonüüme (Krusten *et al.*, 2006; Merilai *et al.*, 2003).

Müürsepp (2003) on liigitanud lasteluule kaheks suureks rühmaks: lastele ette loetud ja lauldud lood ning laste endi poolt lauldu-loetu. Esmane luulekogemus tekib lastel neile etteloeatud lauludest: hällilauludest, äiutuslauludest ning mängituslauludest, millega käib kaasas käte- või jalgade liigutamine ja hüpitamine ehk rütmiline tegevus (Krusten *et al.*, 2006; Müürsepp, 2003). Teiseks lasteluule liigiks on laste endi poolt loetud-lauldud read nagu liisusalmid, ahellaulud ja pilkevärsid, millel vahelduvad rõhuta ja rõhulised silbid, mistõttu on neil kindel rütm (Krusten *et al.*, 2006; Müürsepp, 2003).

Luuletused on lasteaiaelu oluline osa, sest lastel on loomulik võime võtta vastu ja nautida riime, rütme ja kordusi (Rasinski, Zimmerman & Bagert, 2015). Uuringus (Babic-Bjelic, 2016) loeti koos lastega luuletusi ja kõik lastele tundmatud sõnad kirjutati või joonistati läbi. Tulemused kinnitasid, et suurenes laste sõnavara, kuid riimuvad sõnad jäid paremini meelde kui mitteriimuvad (Babic-Bjelic, 2016). Luuležanr võimaldab lastel rikastada oma vaimset maailma, arendada isamaalisust, austust oma rahva ja traditsioonide vastu ning julgustab omaks võtma moraalseid käitumisnorme (Yenen & Ulucan, 2021). Luuletused peegeldavad ühiskonna kollektiivseid väärtusi, laps, kellel on harjumus luuletusi lugeda, tunneb ära erinevate kultuuride väärtushinnangud (Öztaş, 2018). Õpetaja loob ühistel väärtustel tuginevatest kokkulepetest koostöise õhkkonna (Kutsestandard. Õpetaja..., 2020). Kuna koolieelses lasteasutuses kasutatakse erinevaid tekste, on tõenäoline, et nende hulka kuulub ka lasteluule.

Luule kui fonoloogiliste oskuste arendaja

Fonoloogiline teadlikkus on võime tuvastada ja mängida keele helidega, teadmata nende tähendust (Ozernov-Palchik, Wolf & Patel, 2018). Fonoloogiline teadlikkus eeldab, et sarnase kõlaga sõnad erinevad oma alguse poolest ja on sarnased lõpu osas. Seega omandab laps foneemiteadlikkuse järgmises järjekorras: esmalt sõnade riimi tajumine, seejärel sõnade silpideks jagamine, sõna esimese silbi tuvastamine, sõna viimase silbi tuvastamine, sõna esimese hääliku tuvastamine, sõna viimase hääliku tuvastamine, sõnas hääliku tuvastamine, ja sõnades helide/häälikutega mängimine (Grofcíková & Mácajová, 2021).

Riimimine on fonoloogilise oskusega seotud põhioskus: riimi tuvastamine eeldab, et laps kuuleb sõnade sees olevaid helisid, mis annab aimu, et sõna jaguneb häälikuosadeks (Dinler & Kalburan, 2021). Luuletustega tekkiv riimitunnetus soodustab fonoloogiliste oskuste arengut, eelkõige vahendavad fonoloogilist teadlikkust rütmi tajumine ja täheheli tundmine (Ozernov-Palchik, Wolf & Patel, 2018; Yopp & Yopp, 2009).

3–4-aastase lapse fonoloogilised oskused ja tegevused nende arendamiseks

Fonoloogilise teadlikkuse areng toimub eelkoolieas, kuid seda peaks hakkama juba varakult treenima (Dinler & Kalburan, 2021). Lasteaias käsitletavat luuletust on enamasti kergesti meelde jäävad ning neid saab lõimida erinevate tegevustega (Palm, 2014). Luuletused toetavad lapse kasvamist ja arenemist, aitavad kaasa nende sotsiaalsete oskuste kujunemisele ja laiendavad nende silmaringi (Krusten *et al.*, 2006). Õppe- ja kasvatustegevuse kavandamisel õpetatakse lastele esmaseid lugemis- ja kirjutamisoskusi ning õppe- ja kasvatustegevuse tulemusel hääldab 6–7-aastane laps juba õigesti kõiki emakeele häälikuid (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2011).

3–4-aastasel lapsel on kõnes palju sõnu, seega on eriti tähtis jälgida, et laps hääldaks ehk eristaks häälikuid täpselt (Hallap & Padrik, 2008; Hallap & Padrik, 2009). Selles vanuses kasutab laps oma kõnes 1–2-silbilisi sõnu õigesti, eristab kõlalt sarnaseid sõnu (kokk-kukk, kook-kokk), hääldab enamasti õigesti kõiki häälikuid (eranditeks võivad olla *r, s, k õ, ü*) (Hallap & Padrik, 2009). Erbs (2021) on oma uuringus välja toonud, et 3–4-aastane laps oskab rütmis laulda, kuid teeb seda fonoloogiliselt ebakorrektselt. Seega on tähtis selles vanuses fonoloogilisele poolele tähelepanu pöörata ja neid oskusi arendada. Esmatähtis on kuulnud, häälitud sõna äratundmine (L-A-P-S) ning sõnade häälikanalüüs- algus- ja lõpphääliku äratundmine, häälikute kuulmine sõnas (E-M-A) ja nende järjekorra tajumine, häälikute pikkuse tajumine ning häälikute ärajätmine sõnas (VALGUS-ALGUS) (Hallap & Padrik, 2008). Oluline on jätkata keele- ja huulemängudega, eristada kõlalt sarnaseid sõnu, mis erinevad välte poolest (kokk-kook, lukk-luuk) ning harjutada 3-5-silbiliste sõnade häälimist-sujuvat hääldamist häälikute kaupa (Hallap & Padrik, 2008; Hallap & Padrik, 2009).

Lapse hääldusoskust tuleks arendada mänguliselt (Dinler & Kalburan, 2021). Yopp & Yopp (2009) soovivad valida luuletusi, mille tunnuseks on häälikumäng. Liisusalmid ilmsetavad hästi häälikute kordumist ja vaheldumist (*Tii-tii tihane, vaa-vaa varblane. Lendas üle oaaia, kargas üle kapsaaia, üle metsa vurrrrrr*) (Hallap & Padrik, 2008). Lasteriimide tundmine suurendab laste häälikulisest struktuurist (häälikute järjekord) arusaamist,

suurendab sõnade häälikulise koosseisu (millistest häälikutest sõna koosneb) analüüsimist ning stimuleerib foneemiliste oskuste arengut (Hallap & Padrik, 2009). Luuletuste, liisusalmide ja sõnamängude rakendamine eelkoolieas aitab laste fonoloogilisi oskusi tõhusalt arendada (Dinler & Kalburan, 2021; Lim & Chew, 2017; Ozernov-Palchik, Wolf & Patel, 2018) ning fonoloogilise teadlikkuse areng loob omakorda aluse edukale lugemis- ja kirjaoskuse arengule (Hallap & Padrik, 2008; Yopp & Yopp, 2009) (vt Lisa 1).

Töö uurimisprobleemiks on olukord, et kuigi paljude uurijate arvates (Guerrero-Quinonez & Barrera-Proano, 2023; Ozernov-Palchik, Wolf & Patel, 2018) pakuvad luuletused häid võimalusi laste fonoloogiliste oskuste arendamiseks, on autorile teadaolevalt seda teemat Eestis koolieelses eas laste puhul vähe uuritud. Lõputöö eesmärk on välja selgitada lasteaiaõpetajate arvamused lasteluule kasutamisest õppetegevustes ja 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamisest luuletuste kaudu. Bakalaureusetöö eesmärgist lähtuvalt koostati uuringu läbiviimiseks kolm uurimisküsimust:

1. Millistel eesmärkidel kasutavad lasteaiaõpetajad oma töös lasteluulet?
2. Millised on õpetajate kogemused 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamisel lasteluule kaudu?
3. Missuguseid tegevusi peavad lasteaiaõpetajad oluliseks 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamiseks lasteluule kaudu?

Metoodika

Käesolevas bakalaureusetöös kasutati kvalitatiivset uurimisviisi, mille toel avatakse intervjuu kaudu laiemalt õpetajate arvamused luuletuste kasutamise kohta lasteaiatöös. See uurimisviis võimaldab isiklikult küsida uuritavate arvamusi, neid analüüsida ja leida uurimisprobleemile lahendus (Õunapuu, 2014).

Valim

Lähtuvalt tööle seatud eesmärgist, kasutati eesmärgipärast valimit. Uuritavad valiti kahe kriteeriumi alusel. Esimeseks kriteeriumiks oli koolieelse lasteasutuse õpetaja 3–4-aastaste laste õpetamiskogemus. Teiseks kriteeriumiks oli lasteaiaõpetajate luuletuste kasutamiskogemus oma igapäevatöös. Uuringus osalesid kuus Võrumaa koolieelse lasteasutuse õpetajat, kelle tööstaaž jäi 4-27 tööaasta vahele. Uuringus osalemine oli vabatahtlik. Intervjueeritavate anonüümsuse tagamiseks on õpetajate nimed asendatud koodidega, lasteaiaõpetaja 1 puhul kasutatakse lühendit (Õ1) (Tabel 1).

Tabel 1. Uuritavate andmed.

Pseudonüüm	Sugu	Tööstaaž
Õ1	N	5
Õ2	N	5
Õ3	N	4
Õ4	N	20
Õ5	N	25
Õ6	N	27

Andmekogumine

Andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuud, milleks koostati intervjuu kava (vt Lisa 2). Intervjuu eeliseks on paindlikkus, sest võimalus on küsida intervjuueeritavalt täpsustavaid küsimusi (Hirsjärv *et al.*, 2005). Intervjuu küsimuste koostamisel lähtuti töö eesmärgist, uurimisküsimustest ja varasematest uuringutest (Guerrero-Quinonez & Barrera-Proano, 2023; Ozernov-Palchik, Wolf & Patel, 2018; Schaefer *et al.*, 2009). Uuringus osalenud õpetajatega võeti ühendust e-kirja teel, paluti nii nende kui lasteaia direktori nõusolekut ja lepidi kokku intervjuu toimumise aeg ja koht.

Töö usaldusväärse suurendamiseks pidas autor oluliseks viia läbi prooviintervjuu. Prooviintervjuu aitab kontrollida intervjuu küsimuste ja teemade sobivust (Hirsjärv *et al.*, 2005). Prooviintervjuul loodi pärisintervjuule sarnane olukord ja osalenud õpetaja vastas valimi kriteeriumile. Hiljem prooviintervjuu transkribeeriti ja vastused analüüsiti lähtuvalt uurimisküsimustest. Analüüsi käigus selgus, et prooviintervjuu vastused olid sisukad ja koostatud intervjuukava sobib intervjuude läbiviimiseks. Intervjuu kava oli jaotatud kolme ploki. Esimese ploki küsimused tulenesid uurimisküsimusest, millega sooviti teada saada, millistel eesmärkidel kasutavad lasteaiaõpetajad luuletusi 3–4-aastaste lastega. Teise ploki küsimused olid koostatud lähtuvalt teisest uurimisküsimusest, kus taheti välja selgitada, millised on õpetajate kogemused laste fonoloogiliste oskuste arendamisel luuletuste kaudu. Kolmandas plokis püüti välja selgitada, milliseid tegevusi peavad lasteaiaõpetajad oluliseks 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamiseks luuletuste kaudu, et leida vastused kolmandale uurimisküsimusele (vt Lisa 2).

Uurija viis läbi kuus poolstruktureeritud põhiintervjuud ajavahemikul 18.02.2024–20.02.2024. Viis intervjuud toimus lasteaiaõpetajate töökohas ehk koolieelses lasteasutuses, üks intervjuudest toimus intervjuueeritava kodus. Enne intervjuu algust küsiti intervjuueeritavalt

luba salvestamiseks ja kõigilt saadi luba. Salvestatud intervjuu puhul on võimalik vajadusel pöörduda tagasi algsete andmete juurde (Silverman, 2005). Intervjuu keskmine kestus oli 21 minutit (min=16 min ja max=27 min). Intervjuud transkribeeriti (vt Lisa 3) ning kokku saadi 34 lehekülge tekstimahtu. Intervjueeritavatele pakuti võimalust transkriptsiooniga tutvuda. Keskmine intervjuu transkriptsiooni pikkus oli 6,5 lehekülge. Transkriptsioonide vormistamiseks kasutati Times New Roman kirjastiili suurusega 12 p ja reavahega 1,5.

Andmeanalüüs

Andmeanalüüsil kasutati induktiivset kvalitatiivset sisuanalüüsi. Induktiivse sisuanalüüsi põhjal tuletab uurija koodid andmete põhjal (Õunapuu, 2014). Lindistatud intervjuud transkribeeriti TTÜ kõnetehnoloogia labori avaliku kõnesalvestuse teenuse abil. Helifail laeti üles serverisse, seejärel transkribeeriti ja transkribeeritud tekst saadeti autorile e-kirja teel. Seejärel luges autor transkriptsioonid läbi ja kohendas teksti loetavaks. Seejärel alustati transkribeeritud teksti kodeerimisega. Kodeerimise käigus loetakse läbi tekstid ja määratakse lausetele, tekstilõikudele või sõnadele koodid (Kalmus *et al.*, 2015). Töö autor laadis tekstid ühte dokumenti ja teostas kodeerimisi käsitsi, kasutades koodide jaoks erinevaid värve. Kodeerimise käigus saadi 69 koodi, mis jaotati sisu järgi pea- ja alakategooriateks. Peale esimest kodeerimist tehti 4-päevane paus ning seejärel viidi läbi korduskodeerimine QCAmap keskkonnas (vt Lisa 4). Töö autor võrdles käsitsi saadud koode programmiga saadud koodidega. Korduskodeerimise tulemusel sisulisi erinevusi ei ilmnenud ja säilitati algselt loodud koodid. Töö usaldusvääruse tõstmiseks kodeeris ühe intervjuu kaaskodeerija. Kahe kodeerija vahel olulisi erinevusi ei ilmnenud, kaaskodeerija lisas kaks koodi. Kodeermise tulemusel moodustus 3 peakategooriat ja 13 alamkategooriat (vt Lisa 5).

Tulemused

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada lasteaiaõpetajate arvamused lasteluule kasutamisest õppetegevustes ja 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamisest luuletuste kaudu. Eesmärgist tulenevalt esitatakse bakalaureusetöö intervjuude tulemused peakategooriate kaupa. Tulemuste ilmestamiseks kasutatakse tsitaate, mille abil edastatakse õpetajate mõtteid. Tsitaate on lühendatud märgistusega (...).

Õpetajate arvamused luule kasutusvõimalustest lasteaiatöös

Intervjuudest ilmnes, et luuletused on lasteaia igapäevatöö osa ja väga mitmekesiselt õppetegevuses rakendatud. Õpetajate arvamuse kohaselt on luuletused kasulik žanr arendamiseks laste *sõnavara*. *Sõnavara* laiendamise all toodi välja huvitavaid, rahvapäraseid

sõnu ja sünonüüme. Samas leiti ka, et luuletustes esinevad sõnad on keeleliselt korrektsed (Õ1, Õ2, & Õ3). Kõik õpetajad väitsid, et nädala- või projektiteemast lähtuva luuletuse valik toetab lapse sõnavara arengut ning laps hakkab teemakohaseid sõnu aktiivselt kasutama.

Intervjuudest ilmnest, et luuletusi on hea kasutada rühma *igapäevategevuste saatjana*. Õpetajate arvates loovad luuletused suurepärase õhkkonna enne söögilauda minekut, toetavad last riietumisel või kätepesul. Mõned õpetajad (Õ1, Õ2, & Õ5) tõid välja, et luuletustest on abi ootamissituatsioonides, sest luuletused köidavad ja haaravad lapse tähelepanu. Lisaks eelpoolmainitule rõhutasid kõik õpetajad liisusalmide kasutamise olulisust mängukorra loomisel. Õpetajate (Õ1, Õ2, Õ5, & Õ6) sõnul saab luuletusi edukalt kasutada uue teema tutvustamiseks. Luuletused pakuvad lastele põnevust ja on head huvitekitajad. (Õ3)

Intervjuudest tuli välja, et luuletused on heaks vahendiks *väärtustest kõnelemisel*. Kõik intervjuueeritavad väitsid, et luuletused on oluline tähtpäevade osa. Luuletuste abil saab arendada lastes austust oma maa ja rahva, perekonna ja lähedaste vastu. Lisaks eelpoolmainitule tõid õpetajad (Õ2, Õ3, & Õ5) välja, et luuletused on head traditsioonide hoidjad ja kandjad. Luuletuste abil saab edasi anda kultuuritraditsioone ja rahvusega seotud väärtusi. Õpetajad (Õ2, Õ4, & Õ6) olid arvamusel, et luuletused aitavad lastel mõista emotsioone ja toime tulla oma tunnetega. Luuletuste kaudu on lapsel lihtsam mõista kurbust, rõõmu, viha, muret või häbi. „Mõmm-mõmm, nutab karujõmm. Miks olen nutnud? Mida ma siis tunnen? Kus ma seda tunnen? Kas keegi on minu sõpradest nutnud? Miks?“ (Õ6)

Enamike (Õ1, Õ2, Õ3, Õ4, & Õ5) õpetajate arvates on luuletuste kaudu võimalik edukalt *arendada laste keele- ja kõneoskusi*. Peaaegu kõik õpetajad (Õ1, Õ2, Õ3, & Õ4) väitsid, et luuletusi ette lugedes on oluline mängida oma häälega. Sageli hakkab laps õpetaja tegevust matkima ja erinevate hääle intonatsioonide kasutamine on keele- ja kõnearenduse aluseks. „Me võtame ühe luuletuse, loeme seda koera või (...) kasvõi lille häälega. Samuti erinevate emotsioonidega. Kurva häälega (..) imestunud häälega.“ (Õ1)

Õpetajad (Õ2, Õ3, Õ4, & Õ6) rõhutasid ka liigutuste olulisust luuletuste ettelugemisel. Nad väitsid, et liigutustaju võimaldab lapsel hääldada sõnu selgelt ja liigendatult, mis on omakorda aluseks häälikuanalüüsile. Luuletustes peituv rütmitaju on see, mis paneb aluse liigutustajule. Enamikest intervjuudest (Õ1, Õ2, Õ3, & Õ6) tuli välja, et luuletustes eristub riimuva sõna puhul selgelt hääliku kuulmine sõnas ja selle asukoht. Lastel on hea eristada häälikut just luuletuse hea liigenduse tõttu, mis on lastele tajutav.

Kõik õpetajad mainisid oma intervjuudes, et luuletusi saab kasutada *lõimitult kõikides õppe- ja kasvatustegevuste valdkondades*. Toodi välja, et luuletusi on hea kasutada liikumis- ja muusikategevustes. Luuletuse rütm aitab lapsel tunnetada oma keha ja meelde jätta teatud

liigutused. Eraldi toodi välja ka matemaatilisi salmikesi, mille kaudu arendada matemaatilisi oskusi (Õ1, Õ6). Mainiti veel ka värvuse, loendamise, ajamõistete kui ka suuruse mõistete õpetamise võimalikkust luuletuste kaudu. Õpetaja (Õ5) arvates on luuletused heaks vahendiks laste kunsti -ja kirjaharjutuste toetamiseks. Luuletuse rütmis käe liigutuste tegemine on lapse jaoks huvitavam ja paneb rohkem pingutama. „Kirjaharjutused. Sik-sak ja veel üks sak. Samuti voolingu puhul. Veeretan ja veeretan, pallikest ma veeretan.“ (Õ5)

Õpetajate kogemused fonoloogiliste oskuste arendamisel luuletuste kaudu

Õpetajate arvates on luuletused tõhusaks vahendiks laste fonoloogilist oskuste arendamisel. Kõige olulisema tegurina toodi välja sobiva luuletuse valik. Kõik õpetajad lähtuvad luuletuse valikul kolmest kriteeriumist: hea rütm, lihtne lõpuriim ja selged kordused. Luuletuse hea riim soodustab lastel rütmitunnetust ja kordused aitavad fonoloogilisi oskusi harjutada. „Hea riim, siis hakkad seda rütmi kaasa plaksutama te-re (...) tip-tip-tipi-tuu, aitavad ka sulghäälikut harjutada.“ (Õ2)

Intervjuueritavate arvates peab luuletus olema eelkõige eakohane ja lustlik. Kõik õpetajad arvasid, et luuletuse sisu peaks olema lastele mõistetav, siis omandab laps õppetegevuses õpetaja poolt seatud eesmärgid. Lustlik või krutskiga salmike annab lapsele indu tegutsemiseks. Õpetajad (Õ2, Õ3, & Õ6) mainisid, et luuletus peaks olema paraja pikkusega. Piisab kahe kuni nelja realisest luuletusest, peaasi, et luuletuse liigendus oleks sobiv laste fonoloogilisi oskusi arendama.

Luuletuste valiku ühe aspektina rõhutasid õpetajad sobiva luuletuse leidmise olulisust. Kõik õpetajad tõid oma intervjuudes välja, et lasteluuletajate Ellen Niidu ja Heljo Männi luuletused on hea riimiga ja sobiva sõnavaraga arendamiseks 3–4-aastaste laste fonoloogilisi oskusi. Õpetaja (Õ1) sõnul on hea lasteaias kasutada logopeedilisi luuletusi, eriti Kristel Lempu loomingut. Lempu raamatutes arendavad erineva raskusastmega luuletused laste mitmesuguseid oskusi ning neile on lisatud ka juhised õpetajale, et tal oleks võimalik tekste teadlikult kasutada. Õpetaja (Õ5) tõi välja oma lapsepõlve lemmiku Venda Sõelsepa, kelle loomingut saab edukalt kasutada ja tänu heale lõpuriimile vajadusel ka kohandada lapse vanusele.

Kõik vastajad pidasid oluliseks fonoloogiliste oskuste arendamist sõrme- ja näpumängude mängimise kaudu. Õpetajate arvates on tähtis harjutada silma ja käe koostööd, kuhu lisandub rütm ja sinna juurde riimuv luuletus. Õpetaja (Õ3) arvates ongi sõrme- ja näpumängud laste baasoskuste aluseks, kui need on kaetud, on õpetaja lapsele loonud hea positsiooni, kust edasi minna.

Intervjuudes väitsid õpetajad, et luuletuste *teadlik kasutamine aitab arendada laste fonoloogilisi oskusi*. Kõik õpetajad olid arvamusel, et luuletused aitavad kaasa laste keele- ja huulelihaste tugevdamisele. Luuletustes esinevad kordused aitavad keele- ja huulelihaste treenimist muuta laste jaoks mänguliseks ja lõbusaks. „Tuuleke puhub, ajab huuled torru ja puhub (...) liikumis luuletus, kus saab keelt liigutada üles-alla, paremale-vasakule.“ (Õ1) Lisaks eelpoolmainitule tõid õpetajad välja (Õ1, Õ2, Õ3, & Õ6), et luuletuste kaudu saab parandada laste hääldust. Luuletuses olevate riimuvate sõnade eristamine ja nende häälikanalüüs loob aluse laste õigele hääldusele (Õ1). Õpetajad (Õ2 & Õ6) väitsid samuti, et luuletuse kui kirjandusžanri eeliseks on see, et see aitab lihvida laste hääldusoskust.

Olulise fonoloogilise oskusena mainisid intervjuueeritavad (Õ1, Õ2, Õ3, & Õ4), et luuletuste kaudu eristub häälikute erinevus sõnades. Luuletuses esineva lõpuriimi puhul on häälikute erinevus väga hästi lapse jaoks tajutav. Häälikute erinevuse kuulmine on oluline oskus, et laps õpiks häälima. Õpetajad (Õ2 & Õ6) leidsid, et luuletuse abil saab harjutada sõnade häälimist, mistõttu paraneb lastel häälitud sõna äratundmine. Häälikute erinevuse kuulmine ja häälitud sõnade äratundmine on oluline baasoskus, et lapsed hakkaksid õigel ajal lugema ja kirjutama.

Õpetajate intervjuudest tuli välja, et nad on *kogenud raskusi fonoloogiliste oskuste arendamisel luuletuste kaudu*. Õpetajad (Õ1, Õ2, & Õ3) nimetasid, et keeruline on leida nii eakohast luuletust kui ka hea lõpuriimiga luuletust. Lisaks nimetati (Õ1, Õ2, & Õ6) ajapuudust ja asjaolu, et rühmas on lapsi palju ja nad on kõik erineva tasemega. Nii sobiva luuletuse leidmine, laste fonoloogiliste oskuste hindamine kui ka nende arendamine on õpetaja jaoks aeganõudev protsess ja jääb tihti tegemata. „Igapäevaelu on selline, et päevad lasteaias on tempokad (...). On lapsi, kelle puhul tahaks tegeleda ühe häälikuga (...). Individuaalseteks tegevusteks aega napib.“ (Õ1)

Intervjuudes märgiti ära, kuidas õpetajad *ettetulevaid raskusi ületavad*. Kõik vastajad tõid välja koostöö olulisuse, õpetajad (Õ1, Õ2, Õ4, & Õ6) rõhutasid ka koostööd erispetsialistidega ning mõned õpetajad (Õ3 & Õ5) mainisid koostööd kolleegidega. Uuritavad leidsid, et kõige rohkem on õppida teiste õpetajate kogemustest ning oluliseks peeti ka materjalide jagamist. Samuti mainiti info ja materjalide otsimist internetist ning luuletuste kohandamist vajadusest lähtuvalt (Õ5). Õpetajad (Õ1 & Õ6) peavad raskuste ületamisel oluliseks rühma organisatsioonilist poolt, kõigepealt tuleks pidada silmas rühma eripärasid ning lähtuvalt sellest teha rohkem grupitöid. Õpetaja peaks seadma õppijast lähtuvalt pika- ja lühiajalised õpieesmärgid, arvestades laste võimeid ja vajadusi (Õ2).

Erinevad tegevused fonoloogiliste oskuste arendamiseks luuletuste kaudu

Põhiliste tegevusena töid õpetajad välja *riimuvate sõnade leidmise*. Kõik õpetajad lasevad hea lõpuriimi korral lastel otsida riimuvat sõna. Õpetajad (Õ1, Õ2, Õ3, & Õ6) on soodsa luuletuse riimi korral lisanud või ära jätnud ühe hääliku sõnast. Õpetajate meelest soodustab selline tegevus häälikute tundmist, arendab lapse mõtlemisioskust ja on lapse jaoks nauditav. Saadud sõnad kirjutakse välja ja neid alati hääldatakse või häälitakse koos. Selline häälikumäng pakub õpetajate arvates lastele võrdlusmomendi ja soodustab erinevate häälikute tundmist. „Lõpuriimi sõna kass, siis uued sõnad tass, pass (...) juurde sass, vass, lass (...) Häälikumängud on põnevad ja lastele meeldivad.“ (Õ1)

Laste fonoloogiliste oskuste arendamisel kasutavad õpetajad *erinevaid võtteid ja tegevusi häälikuanalüüsi läbiviimiseks*. Ühe hääliku poolt eristuvate sõnade leidmine ja nende hääldamine on õpetajate (Õ1, Õ4, & Õ6) meelest arendav tegevus laste fonoloogiliste oskuste tõhustamiseks. Hääliku ja tähe kokkuviiimine on ühe õpetaja sõnul üks võimalusi fonoloogiliste oskuste arendamiseks. Sellised tegevused eeldavad õpetajalt suuremat ettevalmistust, sealhulgas vahendite näol, sest on oluline lapse jaoks kogu tegevus visualiseerida (Õ2).

Uurimuses ilmnes, et kõik õpetajad on koos lastega otsinud luuletustest assonantsi/alliteratsiooni või on õpetaja ilmekalt assonantsi/alliteratsiooni toonitanud. Eelpoolmainitud tegevused soodustavad ühe hääliku kuulmist ja eristamist teistest, sest kui üht häälikut esineb järjest mitmel korral, kinnistub see häälik lapsel paremini. Õpetaja (Õ5) tõi välja assonantsi/alliteratsiooni kasutamise kiirkõne harjutusena. Õpetajate (Õ4 & Õ6) arvates aitab fonoloogilistele oskustele kaasa luuletuste silbitamise ja lugemise taktis plaksutamine. Luuletuse rütm ja riim soodustavad mainitud tegevusi ning on seetõttu heaks hääldamisülesandeks.

Õpetajate hinnangul on *luuletuste ettelugemine erinevate vahendite ja viisidega* laste fonoloogiliste oskuste arendamist soodustav tegevus. Kõik õpetajad rõhutasid luuletuse ettelugemise korrektsust. Alustuseks peaks õpetaja tekitama lapses huvi luuletuse vastu ja edasi tuleks demonstreerida õigete rõhkudega lugemist (Õ3). Lapsed kuulavad õpetajat ja hakkavad teda jäljendama. Intervjueeritavate arvates on lapse jaoks oluline kõik temaga seonduv, teda puudutav ning selles vallas näeb laps vaeva.

Õpetajad (Õ2, Õ3, Õ5, & Õ6) nimetasid ühe tegevusena ka luuletuse järgi joonistamist. Õpetajad tähtsustasid luuletuste visuaalset poolt, sest kui igal lapsel on pilt, saab piltidelt valida sõnu erinevateks tegevusteks, et arendada laste fonoloogilisi oskusi. Enamus õpetajaid (Õ2, Õ3, Õ4, Õ5, & Õ6) on kaasanud luuletuse analüüsil erinevaid esemeid, et teha

luuletus lapse jaoks nähtavamaks. „(...) tassike, kus peal on kassike- siis tulebki leida tassike, kus peal on kassike (...) küüned ja vurrud ja oskan lüüa nurru-siis tulebki pilt sellisest kassikesest.“ (Õ5) Kokkuvõtvalt töid õpetajad välja, et tänu luuletuses esinevale riimile on võimalik mängida erinevaid sõna- ja häälikumänge. Sealjuures on oluline roll õpetajal endal, ilmestamiseks tegevusi oma hääle, erinevate vahendite ja viisidega.

Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada lasteaiaõpetajate arvamused lasteluule kasutamisest õppetegevustes ja 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamisest luuletuste kaudu.

Esimese uurimisküsimusega sooviti teada, millistel eesmärkidel kasutavad lasteaiaõpetajad oma töös luuletusi 3–4-aastaste lastega. Intervjuudest selgus, et õpetajad kasutavad 3–4-aastaste lastega luuletusi igapäevaselt. Luuletused on suurepäraseks žanriks laste igapäevategevuste saatmisel. Luuletusele omane liigendus ja rütm köidab last ja on heaks tähelepanu haarajaks. Luuletused toetavad lapse kasvamist ja arenemist, aitavad kaasa nende sotsiaalsete oskuste kujunemisele ja laiendavad nende silmaringi (Krusten *et al.*, 2006). Kõigi õpetajate seisukohast on luuletuste abil võimalik laiendada laste sõnavara ning keele- ja kõneoskusi. Luuletustes esinevad kordused aitavad lastel uusi sõnu meelde jätta. See tulemus ühtib Rasinski, Zimmerman & Bagert (2015) uurimistulemustega, kes leidsid, et luuletustes esinevad kordused, sünonüümid ja sõnamängud aitavad rikastada laste sõnavara arengut. Intervjueeritavad väitsid, et laste keele- ja kõneoskust saab arendada erineva lugemisvara kaudu, sealhulgas luuletuste kaudu. Sellest lähtub, et lastekirjanduse kasutamine õppetegevustes toetab Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2011) keel ja kõne.

Luuletused leiavad laialdast kasutamist lõimitult kõigis õppe- ja kasvatustegevuse valdkondades. Uurimuses ilmnes, et luuletuse rütm aitab lapsel tunnetada oma keha ja käeliste harjutuste tegemine luuletuse rütmis on lapse jaoks huvipakkuv. Palmi (2014) hinnangul kasutatakse lasteaias kergesti meeldejäätavaid luuletusi ning neid saab lõimida erinevate tegevustega. Lasteaia töö üheks oluliseks osaks on traditsioonidest kõnelemine ning erinevate tähtpäevade tähistamine. Toetavaks žanriks nende tegevuste läbiviimisel on luuletused. Luuletused on tõhusaks vahendiks väärtustest kõnelemisel (Yenen & Ulucan, 2021). Intervjueeritavad on lasteluule kaudu arendanud lastes austust maa, rahva ja perekonna vastu, selgitanud erinevaid kultuuritraditsioone ning rahvusega seotud väärtusi. Luuletustes esinevad sarnased silbid, sõnade kordumine, kindel rütm ja lustlik teema võivad olla põhjuseks, mis soodustavad laste huvi tekkimist luuletuste vastu.

Teise uurimisküsimusega sooviti teada saada, millised on õpetajate kogemused 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamisest luuletuste kaudu. Lasteaiaõpetajad pidasid väga oluliseks õige otsuse tegemist luuletuse valimisel. Luuletus, mis arendab laste fonoloogilisi oskusi peaks olema hea rütmiga, lihtsa lõpuriimiga ja selgete kordustega. Rütmi tajumine, rütmitunnetus ja täheheli tundmine soodustavad fonoloogilist teadlikkust (Ozernov-Palchik, Wolf & Patel, 2018; Yopp & Yopp, 2009). Lisaks eelpoolmainitule selgus uurimuses, et luuletus peaks olema laste jaoks eakohane ja lustlik. Eelkoolieas tutvustatakse lastele naljaka sisuga ja meelelahutuslikku lasteluulet (Palm, 2014; Rüütel, 2004).

Lähtuvalt välja toodud kolmest kriteeriumist-hea rütm, lihtne lõpuriim ja selged kordused-nimetasid õpetajad erinevaid lasteluuletajaid, kelle looming on sobiv arendama laste fonoloogilisi oskusi. Õpetajad tõstsid esile luuletajaid E. Niitu, H. Mändi, V. Sõelseppa just eakohaste, hea rütmi ja riimiga luuletuste poolest. Ka varem on leitud, et E. Niit ja H. Mänd tõid kirjandusmaastikule kaasa lustilikkuse (Krusten *et al.*, 2006). Õpetajad olid arvamusel, et teadlik fonoloogiliste oskuste arendamine eeldab õpetaja enda teadmisi selles vallas. Intervjuudes nimetasid õpetajad, et nad peavad oluliseks arendada 3–4-aastaste laste erinevaid fonoloogilisi oskusi: häälikute õiget hääldamist, sõnade häälikanalüüsi teostamist ja häälitud sõna äratundmist. Mõned uurijad (Dinler & Kalburan, 2021; Hallap & Padrik; Ozernov-Palchik, Wolf & Patel, 2018) on toonud välja, et 3–4-aastastel lastel võiks lisaks eelpoolmainitud fonoloogilistele oskustele olla omandatud ka sõna häälikupikkuse võrdlemise oskus (vt Lisa1). Selles bakalaureusetöös läbiviidud uuringus intervjueeritavad seda oskust ei nimetanud, mida võib seletada õpetajate tõdemusega, et fonoloogia vallas tuleb õpetajatel endil end pidevalt täiendada.

Intervjuudest ilmnes, et õpetajad on oma töös kogenud ka raskusi fonoloogiliste oskuste arendamisel luuletuse kaudu. Kõige keerulisem on õpetajatel leida sobivat luuletust. Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2011) valdkond keel ja kõne õppe- ja kasvatustegevuse kavandamisel on ette nähtud valida ettelugemiseks žanrilt mitmekesiseid raamatuid. Intervjueeritavad osutasid kitsaskohana ka ajapuuduse faktorile ja laste erinevale kõne arengule rühmas. Vaatamata väljakutsetele on õpetajad arvamusel, et luuletus on tõhus žanr fonoloogiliste oskuste arendamiseks ning nad on püüdnud ettetulevaid raskusi ületada. Õpetajate arvates saavad nad olulist kasu koostööst erispetsialistide ja kolleegidega. Õpetajad tõid näitena välja nii materjalide vahetamist kui tegevuste ühisorganiseerimist. Sellest võib järeldada, et vajadus koostöö ja õppematerjalide jagamise järele kolleegidega on muutunud tänapäeva haridusasutuses üha sagedasemaks, sest see rikastab oluliselt õppeprotsessi.

Kolmanda uurimisküsimusega sooviti teada, missuguseid tegevusi peavad

lasteaiatõpetajad oluliseks 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamiseks luuletuste kaudu. Uurimusest selgust, et kõigepealt kaardistavad õpetajad oskused, mida soovitakse lastel arendada, ja sellest lähtuvalt planeeritakse tegevused. Peamise tegevusena toodi välja riimuvate sõnade leidmine. Hea lõpuriimi korral kuuleb laps riimuvat sõna ning seejärel lisatakse või jäetakse ära häälikuid sõnas, otsitakse erinevaid riimuvaid sõnu. Ka teistes uuringus on leitud, et lapse esmane foneemiteadlikkus algab just riimi tajumisest (Grofciková & Mácajová, 2021). Riimuvate sõnadega tegeldakse edasi, neid häälitakse, hääldatakse ja mängitakse erinevaid häälikumänge.

Intervjueeritavate arvates on tõhusaks tegevuseks erinevad häälikuanalüüsi harjutused. Kõik õpetajad mainisid, et häälikuanalüüsi läbiviimine nõuab õpetajalt teadlikkust ja suurt ettevalmistust. Toodi välja häälikute asendamist/ärajätmist sõnas, erinevate sõnade häälimist ja sõnas häälikute eraldamisoskust. Lepisk (2019) tähtsustab oma töös erinevate häälikumängude kasutamist. Nende kaasamine 3–4-aastaste laste igapäevategevusse soodustab fonoloogiliste oskuste arengut (Guerrero-Quinonez & Barrera-Proano, 2023). 3–4-aastaselt lapsel on kõnes palju sõnu, seega on tähtis jälgida, kuidas laps neid hääldab (Hallap & Padrik, 2008; Hallap & Padrik, 2009). Tõhusa tegevusena hääldamiseks harjutamiseks nimetasid õpetajad assonantsi ja alliteratsiooni kuulamist ja sellest tulenevalt ühe hääliku eristamist. Õpetajate arvates on nende endi märgata, millega rühmas peaks tegelema ja sellest lähtuvalt tuleks valida erinevaid fonoloogilisi oskusi arendavaid tegevusi (vt ka Lisa 1).

Et lapse hääldusoskust tuleks arendada mänguliselt (Dinler & Kalburan, 2021), ilmnes ka antud uurimuses. Õpetajad rõhutasid luuletuste ettelugemisel erinevate vahendite ja viiside kasutamise tähtsust. Lapsed hakkavad teatud situatsioonides õpetajat matkima. Seepärast on oluline õpetaja enda korrektne hääldus luuletuse ettelugemisel ja huvi ülesnäitamine luuletustega seotud tegevuste vastu. Intervjueeritavad on luuletuse nähtavamaks tegemiseks kasutanud erinevaid vahendeid ja tegevusi. Erinevad tegevused (vt Lisa 1) luuletuste, liisusalmide ja lasteriimidega soodustavad laste häälikulisest struktuurist arusaamist ja suurendavad sõnade häälikulise koosseisu analüüsimise oskust (Hallap & Padrik, 2009). Bakalaureusetöö uuringus osalenud õpetajad tõid küll välja erinevaid häälikumänge, kuid mitte häälikupikkuse võrdlemist. Sellest tulenevat võib järeldada, et õpetajate arvates on 3–4-aastaste lastega veel vara viia läbi erinevaid tegevusi pikema hääliku otsimiseks sõnas. Sama kinnitasid ka teisele uurimisküsimusele antud vastused fonoloogiliste oskuste kohta, mis võiksid intervjueeritavate arvates 3–4-aastastel lastel olemas olla. Õpetajad ei pidanud ka seal oluliseks välja tuua häälikupikkuse võrdlemist ei kuulmise ega hääldamise teel. Samas on paljud uurijad (Dinler & Kalburan, 2021; Hallap & Padrik; Ozernov-Palchik, Wolf & Patel,

2018) leidnud, et 3–4-aastased lapsed võiksid püüda ka eristada sõnas teistest pikemat häälikut.

Kokkuvõtteks on bakalaureusetöö praktiliseks väärtuseks õpetajatelt saadud arvamused ja ideed lasteluule teadliku kasutamise kohta lasteaiatöös, eelkõige 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamiseks. Bakalaureusetöö võib pakkuda ideid, kuidas luuletusi erinevatesse tegevustesse lõimida ja ka väljakutseid ületada. Bakalaureusetöö piiranguks võib pidada asjaolu, et kvalitatiivse uurimusega saadi vaid väikese valimi arvamused selle teema kohta. Seda uuringut võiks laiendada ja lisaks viia läbi ka vaatlusuuring. See annaks laiemat teadmist, kuidas luuletusi lasteaiatöös rakendada ja laste fonoloogilisi oskusi arendada. Teiseks piiranguks võib lugeda uurija esmast kogemust nii intervjuude läbiviimisel kui ka andmeanalüüsi teostamisel. Bakalaureusetöö tugevuseks võib pidada uuringus osalenud õpetajate erinevat tööstaaži ja seoses sellega mitmekesisemaid andmeid. Uuringust saadud teadmine pakub mitmekesiseid teadmisi õpetajale luuletuste kasutamiseks lasteaiatöös.

Tänuõnad

Soovin tänada oma juhendajat Tiia Krassi, kelle mõtted ja soovitused olid suureks abiks bakalaureusetöö valmimisel. Sisukate intervjuude eest tänan kõiki õpetajaid, kes andsid panuse minu lõputöö valmimisse. Samuti soovin tänada oma perekonda ja sõpru, kes olid mulle toeks kogu kirjutamise perioodil.

Autorluse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Berit Uljas

/digitaalselt allkirjastatud/

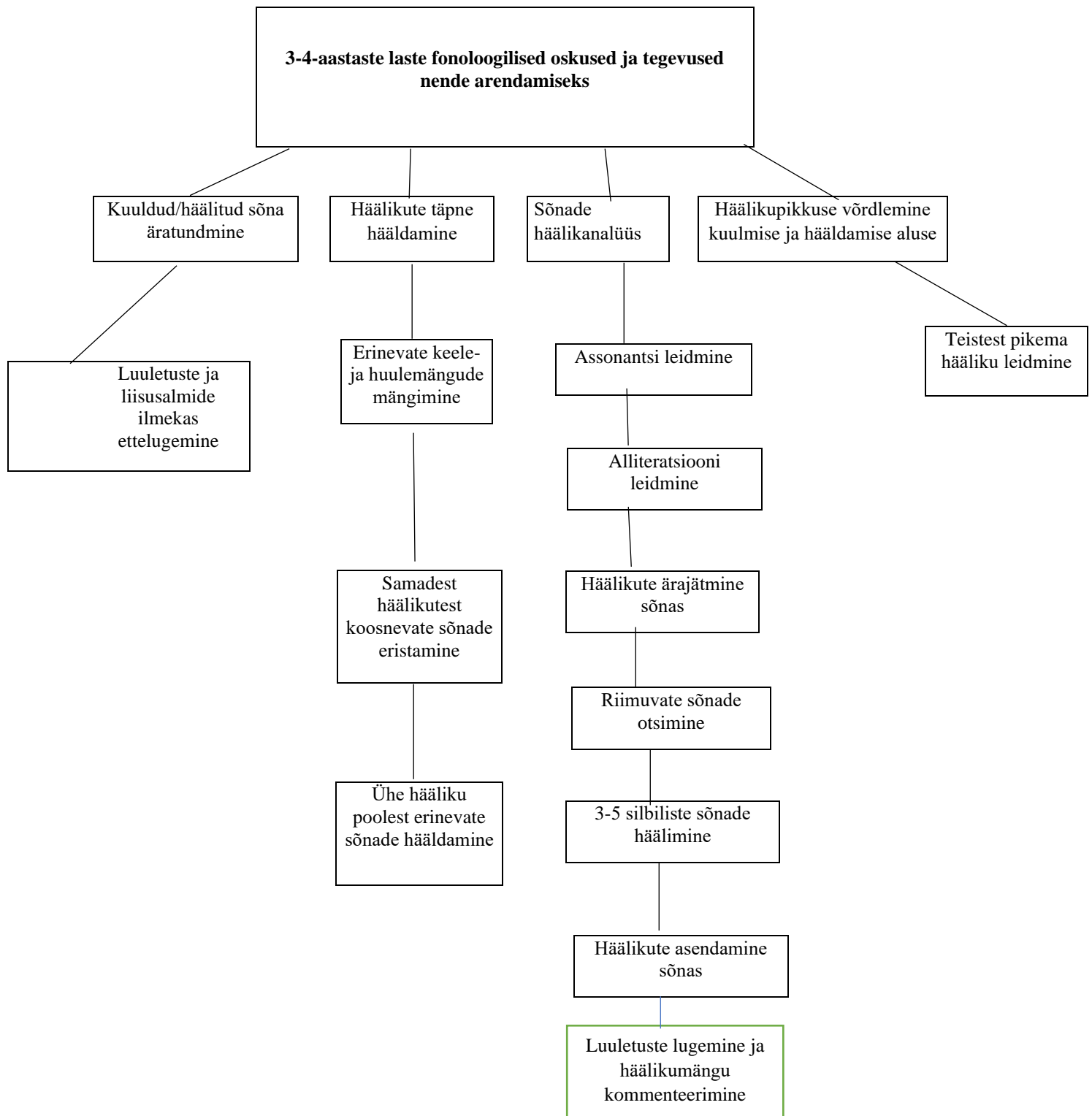
Kuupäev 12.05.2024

Kasutatud kirjandus

- Babic-Bjelic, O. (2016). Application of poetry Workshops in Kindergarten. *ΦΙΛΙΚΟ/FILKO*, 1, 33-40.
- Grofcíková, S., Mácajová, M. (2021). Rhyming in the context of the phonological awareness of pre-school children. *CEPS Journal*, 11(1), 115-138.
- Dinler, H., & Kalburan, N. (2021). The Effect of Poetry Focused Supportive Educational Program to Preschool Children's Phonological Awareness. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 29(5), 1034-1051. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.715624>
- Erbs, M. (2021). *Phonological awareness and phonics*. [Master`s thesis, Northwestern College]. NWCommons. https://nwcommons.nwciowa.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1338&context=education_masters
- Erelt, M., Erelt, T., & Ross, K. (toim), (2007). *Eesti keele käsiraamat*. <https://www.eki.ee/books/ekk09/>
- Guerrero-Quíñonez, A. J., & Barrera-Proañó, R. G. (2023). Playful activities to develop language in 3-year-old children at the CDI Castillo de Colores. *Ibero-American Journal of Education & Society Research*, 3(1), 233–237.
- Hallap, M., & Padrik, M. (2008). *Lapse kõne arendamine. Praktilisi soovitusi kõnelise suhtlemise kujundamisel*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hallap, M., & Padrik, M. (2009). Keel ja Kõne. E. Kulderknup (toim), *Õppe-ja kasvatustegevuste valdkonnad* (lk 26–51). Kirjastus Studium.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Medicina.
- Kaljo, L. (2017). *Eesti lastekirjanduse kasutamise kahe Kohtla-Järve lasteaia näitel* [bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/56740>
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. & T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Tartu Ülikool.
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja I 2008*, 23, 152. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772>
- Krusten, R., Kumberg, K., Mürsepp, M., Niitra, M., Ojala, H., Palm, J., Reidolv, M., & Tarrend, A. (2006). *Lastekirjanduse sõnastik*. Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus.
- Kutsestandard. Õpetaja tase 6*. (2020). <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10824210>

- Lepisk, L. (2019). *4-5-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arengu toetamine traditsiooniliste meetoditega ja digivahendiga jutupliiats* [bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/48239>
- Lim, C. T., & Chew, F. P. (2017). Using poems in increasing phonological awareness among children. *Um Research Repository*, 48-53. <http://eprints.um.edu.my/id/eprint/17707>
- Merilai, A., Saro, A., & Annus, E. (2003). *Poeetika*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Müürsepp, M. (2003). *Lastekirjandus - müüt, pilt, lugu, laps. Lastekirjanduse teooria ja ajaloo küsimusi*. TPÜ kirjastus.
- Nigol, K. (2015). *5-7-aastaste laste fonoloogilised oskused ja nende seos lugemisoskusega* [magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/48239>
- Ozernov-Palchik, O., Wolf, M., & Patel, A. D. (2018). Relationships between early literacy and nonlinguistic rhythmic processes in kindergarteners. *Journal of Experimental Child Psychology*, 167, 354-368.
- Palm, J. (2014). Luule. A. Kehman, Ü. Väljataga, & J. Palm (toim), *Eesti laste-ja noortekirjandus 1991-2012* (lk 165–175). Eesti Lastekirjanduse Keskus.
- Rasinski, T., Zimmerman, B., & Bagert, B. (2015). Poetry as a core reading text for younger and struggling readers. *New England Reading Association Journal*, 51(1), 1-5.
- Rüütel, I. (2004). Ühiskond peaks väärtustama meie saamis- ja olemislugu. Rüütel, I. (toim). *Pärimusmuusika muutuvus ühiskonnas II*. Eesti Kirjandusmuuseum.
- Schaefer, B., Fricke, S., Szczerbinski, M., Fox-Boyer, A. V., Stackhouse, J., & Wells, B. (2009). Development of a test battery for assessing phonological awareness in German-speaking children. *Clinical linguistics & phonetics*, 23(6), 404-430.
- Silverman, D. (2005). *Doing qualitative research* (2rd ed.). SAGE Publications.
- Tammets, M. (2022). *Lastekirjanduse kasutamine õppe-ja kasvatustegevuses lugemishuvi tekitamisel Harku valla lasteaedade näitel* [bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/85749>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.
- Öztas, S. (2018). A Literary Genre in Value Education in History Courses: Poems. *Journal of Education and Training Studies*, 6(5), 34-39.
- Yenen, E. T., & Ulucan, P. (2021). Values education practices in preschool: The case of Turkey and the United States. *Participatory Educational Research*, 8(4), 385-408.
- Yopp, H. K., & Yopp, R. H. (2009). Phonological awareness is child's play. *Young Children*, 64(1), 12-21.

Lisa 1. 3-4-aastaste laste fonoloogilised oskused ja tegevused nende arendamiseks (Dinler & Kalburan, 2021; Hallap & Padrik, 2008; Lim & Chew, 2017; Ozernov-Palchik, Wolf & Patel, 2018)

Lisa 2. Intervjuu kava

Sissejuhatavad küsimused:

Kas Teile sobib, et intervjuud salvestatakse?

Kui kaua Te olete lasteaiaõpetajana töötanud?

Kas Te olete töötanud 3-4-aastaste lastega?

Kas Te olete oma töös kasutanud luuletusi?

Uurimisküsimused	Põhiküsimused	Lisaküsimused
Millistel eesmärkidel kasutavad lasteaiaõpetajad oma töös luuletusi ?	1.Kui tähtsaks te peate luuletuste kasutamist lasteaias? Palun põhjendage. 2. Kuidas aitavad luuletused kaasa laste keele- ja kõneoskuste arendamisele? Palun tooge näiteid.	<i>Palju te ise lasteaias luuletusi kasutate 3–4-aastaste lastega? Kuidas Teie arvates lastele luuletused meeldivad? Palun põhjendage.</i> <i>Kas olete täheldanud laste keele- ja kõneoskuste arengut luuletuste kaudu? Palun tooge näiteid. Miks on just luuletused nende oskuste arendamiseks hea žanr?</i>

	<p>3. Kuivõrd oluliseks peate luuletuste kasutamist 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamiseks? Palun põhjendage, tooge näiteid.</p>	<p><i>Nimetage, milliseid fonoloogilisi oskusi peate vajalikuks 3–4-aastastel lastel arendada? Miks on Teie arvates neid fonoloogilisi oskusi oluline 3–4-aastastel lastel arendada? Kui tihti Teie kasutate luuletusi õppetegevuses, et arendada 3–4-aastaste laste fonoloogilisi oskusi?</i></p>
<p>Millised on õpetajate kogemused 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamisel lasteluule kaudu?</p>	<p>1. Mis liiki luuletusi Te valite laste fonoloogiliste oskuste arendamiseks?</p> <p>2. Milliseid raskusi olete kogunud fonoloogiliste oskuste arendamisel luuletuse kaudu?</p>	<p><i>Miks Te eelistate just sellist liiki luuletusi? Milliste teemadega luuletusi eelistate kasutada fonoloogiliste oskuste arendamiseks? Miks? Palun nimetage autoreid, kelle luuletusi eelistate kasutada arendamiseks laste fonoloogilisi oskusi? Miks Te eelistate just neid autoreid? Palun nimetage, milliseid fonoloogilisi oskusi olete mõnd liiki luuletuse kaudu arendanud?</i></p> <p><i>Kuidas olete neid raskusi ületanud?</i></p>

<p>Missuguseid tegevusi peavad lasteaiaõpetajad oluliseks 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamiseks luuletuste kaudu?</p>	<p>1. Missugustes 3-4-aastaste laste rühma igapäevategevustes Te luuletusi kasutate?</p> <p>2. Milliseid viise kasutate, et luuletusi laste jaoks atraktiivsemaks muuta?</p> <p>3. Milliseid luuletustega seotud tegevusi soovitate laste fonoloogiliste oskuste arendamiseks kasutada?</p>	<p><i>Mis eesmärgil Te kasutate lasteriime ja liisusalme õppetegevuses? Tooge näiteid tegevustest, mis aitavad luuletuste kaudu laste fonoloogilisi oskusi arendada.</i></p> <p><i>Kui oluliseks peate erinevate keele- ja huulemängude mängimist? Kui tihti Te kommenteerite häälikumängu peale luuletuse ettelugemist? Kui sageli olete otsinud luuletuses assonantsi? Alliteratsiooni?</i></p> <p><i>Palun nimetage erinevaid tegevusi, mis Teie hinnangul laste fonoloogilisele arengule kaasa aitavad.</i></p>

Lisa 3. Väljavõte transkriptsioonist

K: Kui tihti te kasutate luuletusi õppetegevuses, et arendada 3–4-aastaste laste fonoloogilisi oskusi?

V: Ikka koguaeg. Väga palju. Igas projektis. Siinkohal tootsin näitena meil oli lindude projekt, väga ägedad luuletused ja salmid seoses linnulauluga. Midli-madli, kudli-kadli. Lapsele häälikumäng põnev ja meeldejääv. Need lähevad vabamängu üle ja laps ei pane ise tähelegi, et see saadab tema mingit tava tegevust. See on see häälikute vaheldus ja sõnade mäng on meeldejääv jah. Vastavalt teemale lõimin alati luuletusi.

K: Palun nimetage autoreid, kelle luuletusi eelistate kasutada, arendamiseks laste fonoloogilisi oskusi? Miks te just neid autoreid eelistate?

V: Vanad head Eesti lasteluule autorid. Ellen Niit, Heljo Mänd. Klassikalised luuletused, eesti kirjaniku poolt kirjutatud, mitte tõlgitud variant. Leelo Tungal kindlasti, lihtsa sõnavaraga ja hea riimiga, mõnus kordus ja muigama ajavad luuletused. Tähekesest olen leidnud väga häid luuletusi, kus on ka laste endi poolt kirjutatud luuletusi, mis on väga lihtsad ja köidavad lapsi. Meeldivad liisusalmid. Logopeedilised luuletused on väga head. Ise olen kasutanud ühe logopeedi Kristel Lempu raamatuid. Seal on hästi palju seda hääliku analüüsi poolt. Soovitan seda materjali, lisana on õpetajale toodud ka juhend kasutamiseks.

K: Palun nimetage erinevaid tegevusi, mis teie hinnangul laste fonoloogilisele arengule kaasa aitavad.

V: Olen teinud nii, et loen ühe rea ette ja teisest reast loen kuni viimase riimuva sõnani. Ja lasen neil ise selle pakkuda. No näiteks kui esimene rida lõpeb sõnaga päike siis teine rida lõpeb väike, siis loen selle väikseni ette ja väike ei ütle ja lasen neil endal seda riimuvat sõna otsida. See on ka lõbus tegevus ja saavad hakkama küll.

Lisa 4. Väljavõtte kodeerimisest

K: Tooge näiteid tegevustest, mis aitavad luuletuste kaudu laste fonoloogilisi oskusi arendada.

V: Kõigepealt peaks alustama ilmselt sellest, et õpetaja ise loeb lapsele luuletuse selgelt ette. Hääldeb ilusti häälikud välja siis saab laps kuulma neid häälikuid. Edasi võib juba laps ise proovida selgelt häälendada häälikuid. Siis võib õpetaja välja võtta esimese riimuva sõna rea lõpust no näiteks KASS seda lapsele hääldada, määrata esimese ja viimase hääliku ja siis paluda lastel meelde tuletada, mis järgmise rea riimuv sõna oli. Kas nad mäletavad ja siis juba ise neid sõnu mõelda, et vahetada seda esimest häälikut. SASS PASS ja teine kord ei peagi ju see sõna midagi tähendama kui laps pakub riimuvat sõna siis las ta pakub, peaaegu et see häälendamise pool hetkel saab arendatud.

K: Kui sageli olete otsinud luuletuses assonantsi? Alliteratsiooni?

V: Teadlikult kohe olen otsinud häälikuanalüüsi puhul, mingi küsimuse puhul ka vastasin, et see kui ikka terve rea vältel üks ja sama häälik kordub on super, see on hea harjutus lapsele. Valge vares vaidles vabrikus mis iganes selline näide, mul on neid luuletusi omajagu, kus on sama häälik kordub

K: Kui oluliseks peate erinevate keele- ja huulemängude mängimist?

V: Pean oluliseks. Lastele tegelikult meeldib. On naljakas, eriti kui see suu jääbki ühte asendisse. Suulihaseid on oluline treenida, see on ka keele ja kõnearengus üks oluline osa. Õpetajana on tähtis seda jälgida, võibolla ongi nii et lapse suu ei avanegi ja laps ei saagi mingit häälikut öeldagi üldse. Selles vanuses on tähtis just seda jälgida ja saab tähelepanu pöörata. Keelega ninaotsa puudutamine ja muu selline. Kui me mingit häälikut määramine siis tegelikult on see teadmine õpetajale.

RQ1-1

RQ1-2

RQ1-3

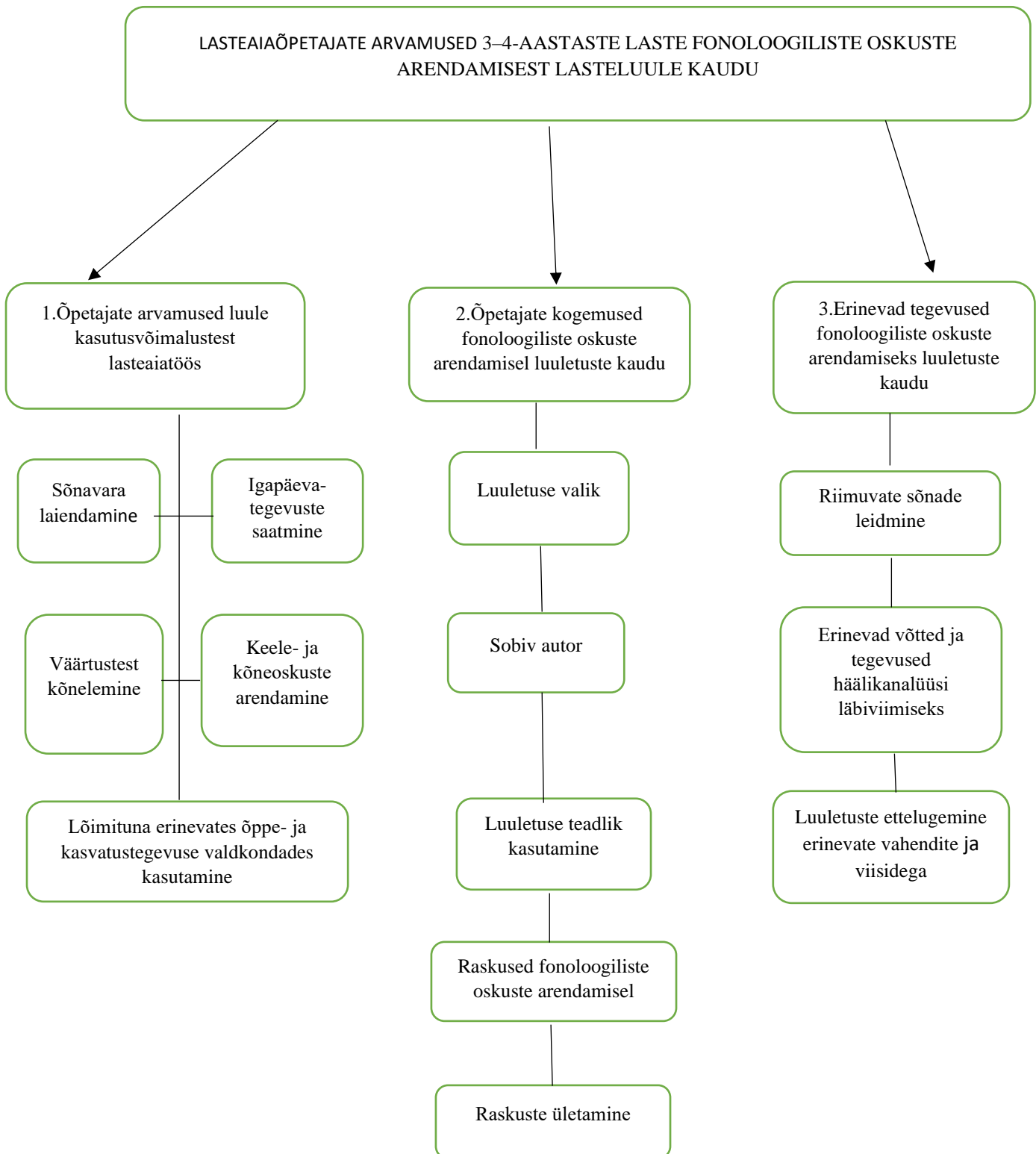
RQ1-4

RQ1-5

RQ1-6

RQ1-7

Lisa 5. Pea- ja alamkategoriate jagunemine

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Berit Uljas

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Lasteaiaõpetajate praktika luuletuste õppetegevustes kasutamises ja 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamises“, mille juhendaja on Tiia Krass reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Berit Uljas

/digitaalselt allkirjastatud/

Kuupäev 12.05.2024